Kürtlerin Sosyal Bilimlerdeki Yer(sizliğ)i

Ayhan S. Işık

19. yüzyılın ortalarından 20 yüzyılın ilk yarısına değin, disiplinler biçiminde bölünerek oluşan sosyal bilimler, 1950'lerle birlikte interdisipliner çalışmalarla yeniden bir araya getirilmek istenmiştir. Avrupa merkezci, oryantalist, ilerlemeci bir perspektif ekseninde temelleri atılan sosyal bilimlerin araştırma alanları daraldığı gibi uzmanlık adı altında çalışmaları keskin sınırlarla belirlenmiş, disiplinlerin veya çalışma alanlarının birbirleriyle bağları neredeyse kopartılmıştır. Sosyal bilim olarak kurumlaşan beş temel bilimin (tarih, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji) amacı da, pozitif bir bakışla toplumun yeniden dizayn edilip ulusların inşa edilmesinde önemli birer araç rolüne büründürülmesi olmuştur. Gulbenkian Komisyonu ise 1993'te, sosyal bilimlerde yeni bir anlayış geliştirmek ve de sosyal bilimlerdeki bölünmüşlüğü aşmak için toplanmıştır. Yapılmak istenen, baştan itibaren hatalı temeller üzerinde varlığını sürdüren bir bilim anlayışının yeniden ele alınmasıdır[i]. Bu anlayış dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de yankı bulmuştur. Lakin Türkiye'de sosyal bilimler devletle birlikte birçok günaha ortak olduğundan arınması biraz zaman alacaktı. Gelinen aşamada –az sayıdaki çalışma dışında- bu arınmanın istenip istenmediği bile hala tartışmalıdır.

Türkiye'de Sosyal Bilimler:

1930'larla birlikte Türkiye'de devlet siyasetini desteklemek amacıyla , devlet ve resmi ideoloji ile organik bağ içinde olan bir "bilim" anlayışı geliştirilmiştir. Bu doğrultuda *Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi* gibi çalışmalarla teklikler üzerinde kurulu yeni bir ulusun fikirsel temelleri oluşturulmaya çalışılmıştır. İttihatçılıktan ilham alınarak temelleri atılan sosyal bilimlerdeki bu yaklaşım, bilimsellikten ziyade referansını milliyetçilik ve ırkçılık gibi ideolojik alanlardan alan bir "bilim" anlayışını doğurmuştur. Bu kültürle yetişen Türk aydını ve üniversite hocalarının büyük bir kesiminin devlete bağımlılığı Türkiye'de sosyal bilimlerin devletin resmi ideolojisinden uzak, özerk bir alan yaratıp gelişmesini engellemiştir. Dolayısıyla bağımsız ve bilimi esas alan akademisyenlerden ziyade resmi ideolojiye sahip ve devleti korumaya ant içmiş kapıkulu mantığını aşamayan sadık devlet memurları yetişmiştir. Onların esas refleksleri, bilimsel olgularla çalışmalar yapmaktan ziyade İttihatçı öncülleri gibi *devleti korumak* ve kurtarmak olmuştur. Bu düşünce yapısıyla şekillenen aydın ve akademisyenler, dönüştürücü güç olarak dipten gelen toplumsal bir muhalefet yerine devleti görmüştür. Resmi ideoloji dışında özellikle Kürtlere dair devletten farklı düşünen kimi bilim insanlarının da (İsmail Beşikçi gibi) ya akademik hayatları bitirilmiş, ya da cezaevlerine atılarak korkutulmak ve gerçekleri anlatmaları engellenmek istenmiştir. Böylesi bir ortamda *Türkiye'de sosyal bilimler mümkün müdür?*[ii] Bazı çevreler tarafından günümüz Türkiye'sinde iyiye dönük ciddi dönüşümler olduğu dile getirilse de hala Kürt meselesinden bahseden akademisyenlerin üniversiteleriyle ilişikleri kesilebilmektedir. Türkiye'deki üniversiteler günümüzde hâkim ideolojilerin mücadele alanları ve kendi kadrolarını yetiştirdikleri

mekânlar olurken, sürekli kutsallaştırdıkları bilimsel bilginin inkârını da bu yalanlarıyla yeniden üretmektedir.[iii] Türkiye'de sosyal bilimler kimi istisnalar dışında, Türk olanın özne olduğu ve incelendiği bir perspektifi benimsemiştir. *Ötekiler*, üniversiteler veya bilimsel merkezler aracılığıyla ya aşağılanıp dışlanmış ya reddedilmiş ya da Türk varlığına dâhil edilmeye çalışılmıştır.

Kürtler ve Sosyal Bilimler:

Türkiye'de Kürtlerin sosyal bilimlere dâhil edilmesi imparatorluğun geç dönemleri ve cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren (öncelikle yabancı misyonerler, Osmanlı ülkesine gelen Batılı devletlerin elçileri ve ajanları eliyle) hazırlanan raporlar vasıtasıyla olmuştur. Bilimsel yöntemler esas alınarak hazırlanan bu raporlar, Osmanlı devletinin son döneminde idareyi tümüyle denetimleri altına alan İttihat ve Terakki yönetimi tarafından yeni bir Türk ulusu ve vatanı inşa etmek gayesiyle yürütülmüştür. Bu doğrultuda hem etnik ve dini farklılıklardan duyulan korku hem de bunlara karşı izlenecek siyasetin belirlenmesi amacıyla çeşitli komisyonlar oluşturulmuş, raporlar yazılmıştır. Türkiye'de sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen Ziya Gökalp'in bu çalışmaların öncü isimlerinden biri olması manidardır. Cumhuriyet rejiminin aynı siyaseti sadık bir şekilde –ama daha realist bir yaklaşımla- devam ettirdiği gözlerden kaçmamaktadır. Yeni rejimin kurucu ataları (İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Celal Bayar …) tarafından hazırlanan raporlarda çerçevesi çizilen ve yok edilip görünmez kılınan bir Kürt gerçekliğine tanık oluruz. Ötekileştirilene yaşam şansı tanımayan bu sistem içerisinde üniversiteler ve akademi camiası kendilerinden beklenen-istenen bilginin üretilmesinden ve yeniden yeniden üretilmesinden gayrı bir amaç taşımamaktadır. Bu doğrultuda yıllarca Kürtlerin Türk olduğunu ispatlamaya gayret eden çalışmalar yapılmıştır. Türkiye sınırları içerisinde yaşayan herkesin farklılık gözetmeksizin aynı, yani Türk olduğunu ispatlamaya çalışan Türk devleti-üniversiteleri son on beş yirmi yılda Kürt halkının mücadelesi karşısında bu tutumundan vazgeçmeye başlamıştır. Lakin bu isteksiz değişim siyasetin ve devletin yörüngesinde gerçekleştiği için hala Kürtlere dair çalışmaların bilimsel bir metotla ele alınmadığı bilinmektedir.

Kürt meselesine en hakkaniyetli baktığını söyleyen kimi üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları da (kimi çalışmaların hakkını vermekle birlikte) konuya oryantalist bir bakış açısıyla yaklaşarak Kürtleri hem nesneleştirmekte hem de yok saymaktadır. 1998 yılında Türkiye'de Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek başlığıyla yapılan sempozyumda da -daha sonra *Sosyal Bilimleri Açın Yeni Bir Kavrayışa Doğru* adıyla kitaplaştırıldı- Kürtler gerek iradi gerekse de "araştırma nesnesi" olarak alışılageldik biçimde yine görmezden gelinerek sosyal bilimlerin dışında tutulmaya devam edilmiştir[iv]. Sempozyumda ekolojiden dine, evrim kuramından batı-dışı modernliğe kadar birçok konu başlığıyla sosyal bilimler incelenirken, Kürtlerin veya diğer *ötekilerin* inkarına dair sosyal bilimlerin, akademinin devletle suç ortaklığına ilişkin herhangi bir başlık maalesef konuya sosyalist bir pencereden baktığını söyleyen böylesi bir çalışmada yer almamıştır.

Sosyal bilimlerin belki de en fazla üzerinde durması gereken konulardan biri Kürt meselesidir. Yakın dönem cumhuriyet tarihinin bu en çetrefilli meselesinin bilimsel metotlarla incelenmesi bir yana, terörizm söylemi ile tehlikeli bir biçimde kötülük kaynağı olarak lanse

ettirilen bir Kürt hareketi portresinin altında Kürtlerin siyasi, ekonomik ve kültürel hakları ve dolayısıyla akademik alanda varlıkları görünmez kılınmaya çalışılmıştır. Bu söylemin baskısı altında akademide yapılan çalışmalar, korkular üzerinde inşa edildiğinden akademinin siyasetle kurduğu özerk bir ilişkiden ziyade ona yedeklenen bir konum benimsenmiştir. Dolayısıyla Kürt meselesi gibi bilumum sosyal bilim dallarını ilgilendiren makro bir mesele hem akademik, hem de siyaseten anlamsız terimlerle tanımlanmaya çalışılmaktadır. Öyle ki olgulara dayalı bilimsel bir akademik üretimden ziyade kardeşlik, birlik, birlikte yaşamak gibi ve yine hukuki bir önemi olmayan ümmet gibi kavram ve algılayışlarla günümüze uyarlanmaya çalışılarak, Kürt meselesi gibi ulusal ve teritoryal bir konu -Kürt toplumdaki dini duyarlılığın da hesabını yaparak- İslami bir vurguyla yumuşak bir biçimde geçiştirilerek çözülmek istenmektedir. Öyle ki, Kürt meselesinin bir sonucu olan savaşa odaklanmayan, meselenin gelişme bağlamını es geçerek meseleden türeyen kopuk temalara odaklanan akademik-entelektüel çalışmalar ortaya çıkmaktadır[v]. Bu çalışmaların temel yaklaşımlarının ardındaki düşünce yapısı; "Kürtler kendileri hakkında bilgi üretemezler, bilimsel çalışma yapamazlar, biz onların adına bu raporları, projeleri hazırlıyoruz ve dile getiriyoruz" şeklindedir.

Kürtlerin Sosyal Bilim Çalışmaları:

Kürtler kendi toplumları hakkında bilgi üretirken akademilerden faydalanmaktan ziyade (akademileri-üniversiteleri olmadığından) akademi dışı bağımsız çalışmalarla bu boşluğu doldurmaya çalışmışlardır. Bu alan daha çok Batı'lı şarkiyatçılara kalmış, Batı üniversitelerinde ise yeni "keşfedilmeye" başlanmıştır. Dolayısıyla uzun bir süre Kürtler hakkında bahsettiğimiz akademi dışı kimisi bilimsel, kimi yüzeysel çalışmalar yapılmıştır. Yeni yeni başlayan Kürtlere dair sosyal bilim çalışmaları genellikle bireysel çabalar veya amatör bazı küçük grupların uğraşlarının ürünü olmaktadır. Bu alanda bir kurumlaşma yeterince sağlanamamıştır, dolayısıyla sosyal bilim çalışmaları dağınık bir biçimde sürmektedir. Kürdistan'ın farklı parçaları arasında bu konuda ciddi bir kopukluk olduğu aşikardır. Gerek alfabe farklılığı gerekse de egemenliği altında olunan ülkenin kültürünün hakim olması nedeniyle Kürtlere dair çalışmaların ortaklaşmasında ciddi zorluklar-sorunlar yaşanmaktadır. Öyle ki birbirinden habersiz ama önemli birçok çalışma varken bundan bihaber olunabilmektedir.

Kürtler arasında gerek akademi-üniversiteler gerekse de enstitü gibi kurumların oluşumu hakkında yapılan kimi tartışmalar hak ettiği önemi görememiştir. Akademik anlamda kurumlaşmalardan ziyade iletişim ağlarıyla birbirinden haberdar olunurken, kimi yerel çalışmalar da genele yayılmaktan uzaktır. Güney Kürdistan'daki üniversiteler hakkında Kuzeyde çok ciddi bir bilgi ve paylaşım yokken, Kuzeyde bu rolü bazı devlet üniversiteleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Avrupa'da ise üniversitelerin Kürt çalışmaları başlıklı enstitüleri yavaş da olsa şekillenmektedir. Tüm bunların yanında dünyanın farklı üniversitelerinde Kürtler-Kürt meselesi hakkında çalışan sayısız öğrencinin ve akademisyenin olduğu biliniyor. Yetişen bu yeni kuşağın daha hakkaniyetli ve Kürtlerin de içinde yer aldığı yeni bir sosyal bilim için hayati bir konumda oldukları tartışılmaz bir gerçekliktir. Bu yeni kuşağın bir araya gelebileceği, birlikte çalışmalar yapabileceği kurumların aciliyeti bu açıdan oldukça önemlidir.

Sonuç:

Bilimsel bilginin üretildiği alanlar özerk bir çalışma alanına sahip olmakla ilgilidir. Dolayısıyla tersinden de olsa siyasetle ilişkilidir. Yakın tarihe kadar Kürtler örneğinde olduğu gibi siyasal olarak herhangi bir statüye sahip olamamak ve bunun neden olduğu eğitim kurumlarının yokluğu doğal olarak kendi hakkında ve genele dair bilimsel çalışma yapmanın önündeki en büyük engeldir. Bu nedenle siyasal bir mücadele verilirken aynı zamanda ve buna paralel olarak bilimsel-akademik anlamda bir varoluş mücadelesi de verilmektedir. Kürtlerin sosyal bilimlerde hakkaniyetli bir yer edinip ifade edilmelerinin en uygun yolu kendi çalışmalarını yapacakları özerk akademi, enstitü gibi kurumlarını oluşturmalarıdır.

Kaynakça:

[i] Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*, 2nd ed. (Istanbul: Metis Yay, 1998).

[ii] *Toplum Ve Kuram: Kürt Toplumunda Değişim Dinamikleri Ve Sınıflar*, Toplum ve Kuram yayınları (İstanbul: Toplum ve Kuram yayınları, 2009), 4.

[iii] İsmail Beşikçi Türkiye'de sosyal Bilimler Mümkün mü? Ibid., 205-210.

[iv] Defter ve Toplum ve Bilim ortak Çalışma Grubu, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek: Yeni Bir Kavrayışa Doğru: Sempozyum Bildirileri* (İ0tanbul: Metis, 1998).

[v] *Toplum Ve Kuram*, 4. Toplumsal Mücadele ve Politik Şiddet Hattında Kürt Hareketi (İstanbul: Toplum ve Kuram yayınları, 2010).